

**Podklady k jednání Republikového výboru pro prevenci kriminality, 28. listopadu 2024:
Výzkum „Faktory recidivy a proces ukončování kriminální kariéry v kontextu
podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody“**

Výzkumný projekt „Faktory recidivy a proces ukončování kriminální kariéry v kontextu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody“ byl realizován v letech 2020-2023 s finanční podporou Technologické agentury ČR (TL03000019). Podílely se na něm tři výzkumné organizace, a to Sociologický ústav AV ČR, Psychologický ústav AV ČR a Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Aplikačním garantem bylo Ministerstvo spravedlnosti ČR. Hlavním cílem bylo identifikovat individuální a sociální faktory desistence a na základě výzkumných zjištění doporučit Probační a mediační službě a Vězeňské službě ČR konkrétní opatření aplikovatelná v praxi, která v dlouhodobém horizontu přispějí k odklonění pachatelů od další kriminální kariéry a k jejich úspěšné integraci zpět do společnosti.

Unikátnost projektu spočívala v jeho longitudinálním a prospektivním pojetí, stejně jako v kombinaci kvantitativních a kvalitativních metod. Výzkumný vzorek zahrnul osoby podmíněně propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody s uloženým dohledem probačního úředníka. Postup při jejich výběru byl následující. Předem bylo na základě dohody s ředitelstvím PMS zvoleno 10 středisek (Brno, Frýdek-Místek, Jihlava, Karviná, Ostrava, Praha, Rychnov nad Kněžnou, Sokolov, Trutnov a Ústí nad Labem), a to dle kritérií lokality (zastoupení Čech i Moravy), velikosti (střediska velká i malá) a pracovního vytížení (velká i normální kapacita). Záměrem bylo zařadit do kvantitativní části výzkumu všechny klienty, kteří na tato střediska napadli během období od 1. 11. 2020 do 30. 10. 2021. Takových osob bylo ve finále 563. Z nich bylo dále vybráno 50 klientů do kvalitativní sub-studie, přičemž tento soubor měl zastupovat rozmanitost propuštěných osob z hlediska jejich pohlaví, typu předchozí trestné činnosti, střediska PMS i délky uloženého dohledu.

Prospektivní pojetí výzkumu umožnilo sledovat život klientů kontinuálně po delší časové období, konkrétně osmnácti měsíců. Z hlediska zaměření výzkumu na proces desistence a na činnost probační služby se jednalo o ideální (a v odborné literatuře doporučovaný) metodologický přístup. Změny, k nimž v životě pachatelů dochází, respektive možný vliv činnosti probačního úředníka na ně, mohou být díky tomuto výzkumnému postupu sledovány bezprostředně a přímo v samotném průběhu. Období, které navazuje na propuštění z vězení, je navíc obecně považováno za nejrizikovější z hlediska případné recidivy. Proto je obzvlášť

důležité zjistit, jakým problémům či překážkám klienti PMS v této fázi zkušební doby čelí a zda může probační úředník svou odbornou činností přispět k jejich řešení.

Príslušná data byla v rámci kvantitativní části výzkumu sbírána pomocí dotazníků pro probační úředníky, kteří nad klienty vykonávali dohled. Osloveni byli ve třech vlnách, a to po 3 měsících od nápadu daného případu na středisko, po 9 měsících a po 18 měsících. Tematicky dotazníky pokrývaly ty faktory či jevy, které jsou v kriminologii považovány za nevýznamnější z hlediska procesu ukončování kriminální kariéry. Jednalo se mimo jiné o osobnost klienta, jeho motivaci a schopnost vést řádný život, vzdělání, zaměstnání, rodinnou situaci a vztahy, bydlení, finanční situaci (včetně dluhů) nebo o konzumaci návykových látek. Velká pozornost byla věnována spolupráci mezi probačním úředníkem a klientem, přičemž v dotazníku byly zaznamenávány zcela konkrétní postupy a kroky, které úředník při odborném působení na klienta učinil. Do výzkumu se zapojilo celkem 48 probačních úředníků. V průměru každý z nich vyplnil cca 30 dotazníků. Alespoň jeden dotazník vyplnili probační úředníci o 532 klientech. V první vlně bylo vyplněno 531 dotazníků (532. klient byl zapojen až dotazníkem ve druhé a třetí vlně), ve druhé 505 a ve třetí 416. O každém klientovi byla navíc získána i data z Vězeňského informačního systému (VIS) a z Rejstříku trestů (RT), a to včetně informací o případných dalších odsouzeních v průběhu zkušební doby.

Kvalitativní část výzkumu byla založena na polostrukturovaných rozhovorech, jejichž cílem bylo nejen získat podrobné informace o výše zmíněných oblastech, ale především porozumět tomu, jaký význam jim v souvislosti s desistencí přikládají sami klienti. Právě to je jedna z obecně doporučovaných cest, jak zkoumat konkrétní mechanismy, jejichž prostřednictvím se proces ukončování kriminální kariéry odehrává. Rozhovory byly prováděny speciálně vyškolenými tazateli. Každý rozhovor byl se souhlasem klienta nahráván na diktafon a nahrávka byla následně za přísných bezpečnostních opatření sdílena s výzkumníky. Zvukové soubory byly dále přepisovány a anonymizovány tak, aby v textu nezůstaly žádné reálie (osobní jména, lokality, názvy věznic) vedoucí k možné identifikaci. Klienti byli s výzkumnou procedurou předem obeznámeni, a to včetně ujištění o možnosti kdykoli výzkum bez udání důvodu opustit. Před samotnou realizací rozhovorů podepisovali informovaný souhlas a souhlas se zpracováním osobních údajů. Původní záměr získat pro tuto část výzkumu 50 klientů se podařilo naplnit. S každým z nich (40 mužů a 10 žen) bylo naplánováno v průběhu jednoho a půl roku pět schůzek v rozmezí přibližně čtyř měsíců. U většiny byly uskutečněny všechny plánované rozhovory. S jedním klientem, který se v průběhu dohledu vrátil do VTOS, se podařilo realizovat poslední (pátý) rozhovor ve vězení. Ve čtyřech případech klient přešel na jiné středisko PMS a ve výzkumu nepokračoval. Celkem bylo uskutečněno 233 rozhovorů.

Z projektu byly ve shodě se zadáním realizovány tři hlavní výstupy. Prvním z nich je souhrnná výzkumná zpráva, která vzhledem k charakteru poznatků nebyla publikována veřejně, ale je k dispozici na vyžádání pro odborné účely na stránkách Sociologického ústavu AV ČR. Výsledky byly dále promítnuty do dvou dokumentů nelegislativní povahy, které jsou závazné pro zaměstnance PMS a VS ČR a které upravují práci probačních úředníků s klienty PMS, resp. práci zaměstnanců VS ČR s odsouzenými vykonávajícími trest odnětí svobody. Konkrétně se jedná o Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky 32/2023 a o Metodický pokyn Probační a mediační služby Hodnocení rizik a potřeb 6/2023. Uspořádán byl také workshop pro zástupce aplikačního garanta a pracovníky PMS a VS ČR. Proběhl dne 12. října 2023. Vzhledem k tomu, že se během projektu podařilo nashromáždit velké množství dat a informací, které nebylo možné z časových důvodů zpravovat do souhrnné zprávy, probíhá jejich analýza i nadále, mimo jiné i v rámci nového Střednědobého plánu IKSP.